

ÇOCUK VE EĞİTSEL UĞRAŞLAR

Doç. Dr. Mehmet A. KISAKÜREK

“Çocuk ve Eğitsel Uğraşlar” konusunu incelemeden önce, bu sözcük ile neyi ifade etmek istediğimizi kısaca açıklamakta yarar vardır.

Genel anlamda;

1. Gerek okul içinde, gerekse de okul dışında yapılan, eğitsel değeri olan ve öğrencileri ilgilendiren etkinliklerin tümü,
2. Okullarda ders saatleri dışında yapılan ve genellikle ya öğrenci dernekleri ya da eğitsel kollarca yürütülen çalışmalar eğitsel uğraşlar olarak nitelendirilmektedir.

Eğitsel uğraşları bu şekilde kısaca tanımladıktan sonra, çocukluk çağında eğitsel uğraşlar nelerdir? sorusu üzerinde durmak gerekir.

Çocuk psikologları çocukluk devresini genellikle üç aşamada incelemektedir. Bunlar :

- Doğumdan üç yaşına kadar olan devre (Birinci çocukluk devresi)
- Dört yaşından yedi yaşına kadar olan devre (ikinci çocukluk devresi)
- Sekiz yaşından on-iki yaşına kadar olan devre (üçüncü çocukluk devresi)

Genel çizgileri ile bu üç çocukluk çağının eğitsel gereksinmelerini örgün eğitim kurumları olan kreşler, ana okulları ve ilkokullar karşılamak durumdadır.

Ülkemizde, okul-öncesi eğitim kurumları olarak adlandırdığımız kreşler ve ana okullarının niteliğini bir yana bırakacak olursak, sayısal açıdan bile yeterli bir düzeyde bulunmadıkları görülmektedir. Hat-

ta, bu kurumların sayıları çağ nüfusu dikkate alındığında sembolik denilebilecek bir düzeyde bulunmaktadır.

0-6 yaş grubunun eğitsel uğraşları örgün eğitim kurumları yoluyla büyük ölçüde düzenlenemediğine göre, bu konudaki en büyük sorumluluğun ailelere düştüğü söylenebilir. O halde çocukların bu uğraşları yerine getirmesinde ailelere ne gibi sorumluluklar düşmektedir? Bu konuda nasıl yardımcı olabilirler?

Herşeyden önce 0-6 yaş grubunun eğitsel uğraşlarında ailenin yardımcı olması bu yaş grubunun temel gelişim özelliklerini bilmekle olanaklıdır.

Mademki çocuklar geleceğin yetişkinleri olarak hazırlanmak, toplumun sorumluluk taşıyan, topluma uyum sağlayan birer birey olarak yetiştirilmek istenmektedir, o halde duygusal, fizyolojik, zihni ve sosyal yönden gelişmelerine yardımcı olmak gerekmektedir.

Eğitimin sosyal ve bireyde toplumun istediği yönde davranışlar geliştirme süreci olduğu dikkate alındığında 2-6 yaş dönemi üzerinde dikkatle durmak gerekmektedir. Bireyi sosyal bir varlık olarak ele aldığımızda, gelişmesinin en çok sosyal çevre tarafından şekillendirildiği görülmektedir. Okul öncesi döneminde edinilen yaşam tecrübelerinin tüm yaşam boyunca etkilerini sürdürdüğünü söylemek olanaklıdır. Bu dönemde kazanılan arkadaşlık, kardeşlik sevgisi, daha sonraki yaşlarda yerini başkalarına karşı sevgiye kolayca bırakabilir. Aynı şekilde kardeşlerinin ve arkadaşlarının haklarına saygı, iyilik yapma, onlara yardımcı olma, hoşgörülü olma gibi birçok davranışlar ilerideki davranışları için temel teşkil ederler. Eğer bu tür davranışlar çocukluk döneminde yeterince geliştirilememişse, yetişkinlik döneminde de toplumun istediği bir takım davranışları ondan beklemek fazla iyimserlik olsa gerekir.

Okul öncesi döneminde çocuğun gelişmesinde oyunun önemli bir yeri vardır. Çocuk oyun yolu ile çevresinde gördüğü bir çok durum ve davranışı kendi hayal gücü çerçevesinde canlandırmağa bir bakıma onları yeniden yaşamağa çalışmaktadır. Çoğu kere çocukların oynarken bebeğine annesinin ya da babasının kendisine davrandığı gibi davrandığı görülür. O halde, çocuğun aile içinde geçirdiği bu yaşam tecrübeleri onun davranışlarının şekillenmesinde ilk ve köklü örnekler olarak dikkati çekmektedir.

Oyun, çocuğun davranış formlarını yeniden yaşadığı bir kavram olmaktan öteye, başka özelliklere de sahiptir. Arkadaşlarla oynanan oyunlar çocukları bencillikten kurtarma, kendisine ait olan şeyleri başkaları ile paylaşma, kendisini ifade etme, kişilik kazanma, başkaları-

na yardım, işbirliği yapma, kurallara uyma, disiplin, bir durumu kendi koşulları içinde ele alma, düşünme, yapma, neden-sonuç ilişkilerini kavrama, çeşitli duyu organlarını birlikte çalıştırma gibi yararlar sağlamaktadır. Şu halde, çocuğun eğitsel uğraşları içinde oyunun önemli bir yeri olduğunu kabul etmek gerekir. Oyunun daha yararlı sonuçlar vermesinde ise, yetişkinlere düşen görevler vardır. Bu görevler nelerdir? sorusuna iki şekilde cevap vermek olanaklıdır. Rehberlik ve hoşgörü ile. Rehberlik ne şekilde yapılabilir? Anne, baba çocuklarının yapmalarını istemediği bir davranışı kendileri yapmamalıdır. Kavga eden anne - babanın çocuğundan barışçı olmasını beklemesi düşünülebilir mi? Temizliğe ve sağlığa dikkat etmeyen bir ailenin çocuğundan temizliğe ve sağlığa dikkat etmesi beklenebilir mi? Birbirine saygısı olmayan bir anne-babanın çocuğunun başkalarına saygılı olması beklenebilir mi? Bütün bu örnekleri çoğaltmak olanaklı. Şu halde önce kendi davranışlarımızla onlara örnek olmak durumundayız. Rehberlikle ilgili bir başka önemli nokta da, çocukların oyunları ne şekilde oynayacaklarına rehberlik etmektir. Tabii bunu yaparken de bir takım davranış formlarını kazanmalarına yardımcı olmaktır. Örneğin, oyuncaklarını kardeşleri veya arkadaşları ile paylaşmayan bir çocuğa, anlayabileceği bir şekilde onları kardeşleri ya da arkadaşları ile oynaması gerektiği ifade edilmelidir. Oyunu bitiren çocuğun oyuncaklarını geliş güzel etrafa dağıtmaması, bir yerde toplaması gibi alışkanlıklar edinmesine yardımcı olunmalıdır. Bu vermiş olduğumuz örnekler çocuğun yetişkinlik dönemindeki bazı davranışlarının da temelleri niteliğindedir. Oyuncaklarını arkadaşları ile paylaşabilen çocuk, okul yaşantısında deney araçlarını arkadaşları ile paylaşabilecektir. Kardeşi uyurken gürültü yapmamasını öğrenen çocuk, daha sonraları komşularını ve okul arkadaşlarını rahatsız etmemesini bilecektir. Oyuncaklarını oyundan sonra toplayan bir çocuk, ileride kendi evinin düzenli olmasına dikkat etme yanında, çevrenin düzenini bozmamağa ve kirletmemeğe dikkat gösterecektir.

Hoşgörüye gelince; bunu şöyle açıklamak olanaklıdır : Çocukların oynadıkları oyunlara mümkün olduğu kadar az müdahale etmek. Örneğin, gürültü yapar gerekçesi ile onları oyundan men etmek, sorucakları soruları cevapsız bırakmak veya azarlamak dikkate değer noktalar. Zaten oynarken karşılaştığı güçlüklerde kendisine yardımcı bulan, sorularına tatmin edici cevaplar alan, oyunları geliş güzel engellenmeyen çocuklar, gelişmelerini sürdürecektir ve topluma yararlı birey olarak yetişme yolunda ilk adımı atmış olacaklardır.

Burada üzerinde durulması gereken bir nokta da "oyun bahçeleri" konusudur. Özellikle hızlı şehirleşmenin ortaya çıkması ile ço-

cuklar adeta dört duvar arasına hapsedilmektedir. Bu nedenle de oyun bahçeleri konusu her geçen gün önemini artırmaktadır. Çocuklar gelişimlerinin gereği olarak hareket etmek, koşmak, sıçramak, bağır-mak gereksinimi içindedirler. Günümüzde bu gereksinimlerini bir evin sınırları içinde karşılamak oldukça güçleşmiştir.

Bazı aileler çocuklarının ev dışına çıktıklarında bir takım isten-meyen tecrübeler ve alışkanlıklar edinecekleri gerekçesi ile onları cam bir fanus içinde yetiştirme eğilimindedir. Bu nedenle de çocuk-larının ev dışında yeni tecrübeler edinmelerine pek olanak vermezler. Çocuğu kendi başına sokağa bırakıp her türlü etkiye açık bırakmak ne kadar yanlışsa, onu çevresinden ve toplumdaki tecrit ederek yetiştirmeğe çalışmak da o kadar yanlış bir davranış olsa gerekir. Bu ne-denle oyun bahçelerini çocuğun aile içinde gördüğü eğitimi kendi ak-ranları ile karşı karşıya gelerek uyguladığı, yaşam tecrübelerini baş-kaları ile paylaştığı, sosyalleşmesine olanak sağlayan bir ortam olarak görmek gerekir. Başka bir deyişle oyun bahçesi çocuğun aile çevre-sinden sosyal çevreye açıldığı ilk olanaklar arasındadır.

Okul öncesi eğitimle ilgili olarak üzerinde durulması gereken bir konu da masal konusudur. Masal anlatmanın eğitsel bazı değerler ta-şındığı açıktır. Yalnız anlatılan masalın çocuğun anlayabileceği bir dil-de, onun seviyesine uygun, biraz da onun kazanmasını istediğimiz dav-ranışları içeren bir şekilde olmasına dikkat etmeliyiz. Böylece bir ta-raftan onda kazanmasını istediğimiz davranış formları hakkında ör-nekler verirken, bir taraftan da, iyi bir dinleyici olma, soyut düşünme, bir durumu hayalinde canlandırma, yeni kelimeler öğrenme gibi eğit-sel yararları bekleyebiliriz. Çocuğun anlatması halinde ise, düşündük-lerini ifade etme, kendisini kabul ettirme, grup içinde konuşma gibi yararlar ortaya çıkmaktadır.

Üzerinde durulması gereken bir başka nokta da, çocukları seçe-cekleri eğitsel uğraşlarda serbest bırakmaktır. Örneğin, çocuğun sev-diği bir şarkıyı öğrenmesine, düşündüklerini kağıt üzerine çizmesine olanak verilmeli, hangisini yapması gerektiği konusunda zorlanmama-lıdır. Çünkü bu tür uğraşlar estetik ve sanat zevkinin gelişmesinin ilk belirtileridir. Bir zorlama halinde bu duyguların nefrete veya o tür uğraşlardan kaçmaya dönüşmesi olasıdır. Bazı anne-babalar ken-dilerinin yapmak isteyip yapamadıkları bazı uğraşları (örneğin bir mü-zik aleti çalmak) çocuklarında görmek istemekte, bu nedenle de on-ları zorlamaktadır. Bu oldukça yanlış bir tutumdur. Çocuğun ilgi ve yeteneklerini iyi tanımak onları abartmamak ve seçecekleri uğraşlar-da yardımcı olmak en uygun yaklaşım olacaktır.

Genel çizgileri ile belirtmeğe çalıştığımız bu eğitsel uğraşlar, okul öncesi uğraşlarıdır. Hiç şüphesiz ideal olan, tüm okul öncesi çağ nüfusunun bu uğraşları ana okullarında sistematik ve kontrollü bir şekilde geliştirmeleri, aile içinde kazanılan davranış ve değerlere yenilerini katmaları, kazanılanları ise pekiştirmeleridir.

Okul öncesi aşamasındaki eğitsel uğraşları bu şekilde belirttikten sonra ilköğretim aşamasındaki eğitsel uğraşlar üzerinde de kısaca durmakta yarar vardır.

Gerek aile içinde, gerek ana okullarındaki çeşitli eğitsel uğraşlarla ilkokula hazırlanan bir çocuk, bir taraftan konuşmayı, okumayı, yazmayı ve saymayı öğrenirken, bir taraftan da vatandaşlık için temel bilgileri almak durumundadır.

İlkokullarda yer verilen eğitsel uğraşlar başlangıçta yaptığımız tanıma uygun olarak çoğu kere ders dışı etkinlikler olarak düzenlenmektedir. Bunlar genellikle de ders içi eğitsel etkinlikleri destekleyici uğraşlar olarak dikkati çekmektedir. Gerçekten de ilkokullardaki derslerin hemen bir çoğunda çocuklara boş zamanlarını yararlı ve eğlenceli bir şekilde değerlendirebilecekleri eğitsel tecrübeler kazandırılmasına olanak vardır. Örneğin çeşitli yıllarda ele alınan ünitelere baktığımızda;

- “Sağlığımızı nasıl koruyalım?
- Çevremizde folklor ve turizm,
- Yardım Kurumları, Bahçe İşleri, Trafik,
- Tarım Çalışmaları, Spor, Beslenme, Kitap Okuma”

gibi ders dışı eğitsel uğraşlara oldukça geniş olanaklar tanıyan konular yer almaktadır.

Ders içi etkinliklerle ilişkili olarak düzenlenen eğitsel uğraşlar, çocuklar için ilgi çekici, kişiliklerini geliştirici bir şekilde düzenlemekle birlikte, iyi bir rehberlik altında yürütüldüklerinde, çocukların çeşitli sosyal gruplar içinde rol almalarına, insanlararası ilişkiler geliştirmelerine yardımcı olacaktır. Bu nedenle ilkokullardaki eğitsel uğraşlara bir sosyalleşme aracı olarak bakmak olanaklıdır. Ayrıca, eğitsel uğraşlara katılan bir çocuk, bir yandan okulda öğrendiklerinin günlük yaşamda ne şekilde olduğunu görmekte, bir yandan da çeşitli kişi ve gruplarla bir arada çalışma, onlarla işbirliği yapma, öğrendiklerini yeni bir duruma uygulama, inceleme ve gözlem yapma yollarını öğrenme gibi çeşitli özellikler de kazanmaktadır.

Söz konusu özellik ve alışkanlıkların geliştirilmesinde öğretimde kullanılan yöntemlerin önemli bir yeri vardır. Öğretmenin belli bir

konuyu anlatması, öğrencilerin de anlatılanları dinlemesine dayanan bir yöntemde öğrencilerin bu tür özellik ve alışkanlıkları geliştirilmesi oldukça güçtür. Buna karşılık, birey veya grup olarak belirli bir sorunun incelenmesine, araştırılmasına ağırlık veren yöntemlerde (problem çözme), öğrenciler özel ilgilerine uygun uğraşları seçebilecek ve bunları zamanla geliştirerek, boş zamanları için uygun uğraşları geliştirmiş olacaklardır.

Bilindiği gibi, günümüzde boş zamanların değerlendirilmesi giderek önem kazanmaktadır. Yetişkinlerin boş zamanlarını değerlendirmede kullanabilecekleri birçok uğraşların temellerini, onların çocukluk yıllarında geliştirmiş oldukları ilgi ve alışkanlıklarda görmek olanaklıdır. Çocukluğunda arkadaşları ile iyi ilişkiler geliştirmeyen, kitap okumayan, koleksiyon yapmayan bir kimsenin yetişkinliğinde bu uğraşlara baş vurma düşünülebilir mi? O halde okullarımızın boş zamanları değerlendirmede baş vurulabilecek bir takım alışkanlıklar kazandırmaları gerekir.

Söz konusu alışkanlıklar arasında sinema, tiyatro, sergi, müze, konser ve konferanslara gitme sayılabilir. Bu alışkanlıklara olanak veren okullarda yetişen öğrencilerin, bu alışkanlıklarını boş zamanları değerlendirmede kullanabilecekleri uğraşlara dönüştürmeleri, bunların izlenmesi ile ilgili sosyal davranışları geliştirmeleri mümkündür.

İlkokullarda eğitsel uğraşların yerine getirilmesinde eğitsel kolların (öğrenci kolları) önemli bir yeri vardır. Ancak bu kollarda görev alan çocukların gerçekten kendi ilgi ve isteklerine göre seçilmiş olmaları, kolların çocukların gereksinmelerine cevap verecek düzeyde olması büyük önem taşımaktadır. Kol çalışmalarının okul çapında düzenlenmiş olması önemli olmakla birlikte, buna olanak bulunmayan hallerde sınıf düzeyinde kol etkinliklerinin düzenlenmesinde yarar vardır.

Örneğin çeşitli kollarca düzenlenen özel günler (sağlık, hayvanları koruma, okuma) ve uğraşlar (tiyatro, folklor, spor, gezi, sergi, şiir) bunlar arasında sayılabilir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi bu uğraşların hem öğrencilerin ilgi ve yeteneklerini geliştirmede hem de boş zamanlarını değerlendirmede önemli bir yeri vardır.

Ana çizgileriyle belirtmeğe çalıştığımız çocuk ve eğitsel uğraşları konusunda kısaca şu noktaları vurgulamakta yarar vardır.

1. Çocuklara seçecekleri eğitsel uğraşlarında geniş bir özgürlük tanımalı, onların bu uğraşlarını aile olarak, öğretmen olarak, hatta yetişkinler olarak desteklemeli, yardımcı olunmalıdır.

2. Şu veya bu eğitsel uğraşı yapmaları için zorlanmamalıdır.
3. Okulun bu konudaki çalışmalarına yardımcı olmalıdır.
4. Çocuk, psikolojinin bir gereği olarak bir çok eğitsel uğraşları oyun yoluyla gerçekleştirmeyi tercih edecektir. Onların bu tercihlerini anlayışla karşılanmalıdır.
5. Okulları çocuklara yalnızca bilgi aktarılan birer kurum olmak yerine, onlara temel kişilik özelliklerini kazandırılan, toplum için geçerli davranış ve alışkanlıkların kazandırıldığı birer kurum olarak görülmelidir. Bunun gerçekleşmesinde öğretmenlere büyük görevler düşmektedir. Bu nedenle de öğretmenlerin derslere ağırlık veren bir anlayıştan çok, çocuğa, onun sosyal, psikolojik ve biyolojik açıdan gelişmesine ağırlık veren bir tutum izlemesi giderek önem kazanmaktadır.

KAYNAKLAR

1. Allen Graubard, Free the Children, Pantheon Books, New York, 1972, 306 s.
2. Alexander Frazier, Open Schools For Children, Association for Supervision and Curricular Development, Washington D.C., 1972, 86 s.
3. Alan Gartner et. al., Children Teach Children, Harper&Row Publishers, New York, 1971, 180 s.
4. Harold D. Love, W. H. Osborne, Early Childhood Education, Charles C. Thomas Publishers, Springfield, 1971, 144 s.
5. V. E. Todd and H. Hefferman, The Years Before School, MacMifflin, New York, 1967.
6. K. W. Taylor, Parents and Children Learn Together, Teachers College Press, New York, 1967.
7. J. Piaget, The Construction of Reality in The Child, New York, Basic Books, 1954.
8. H. M. Lambert, Teaching the Kindergarten Child, Harcaurt Brace and World, New York, 1958.